

جایگاه گردشگری مذهبی حضرت عبدالعظیم (ع) در چگونگی حیات شهری

شهری

پیمان اکبری^۱، محمد نظری^۲

^۱ مربی، مدیریت بازرگانی، دانشگاه پیام نور، ایران

^۲ مربی، مدیریت بازرگانی، دانشگاه پیام نور، ایران

چکیده

گردشگری مذهبی یکی از قدیمی‌ترین گردشگری‌های گذشته و حال حاضر در سراسر جهان است. شخصیت حضرت عبدالعظیم(ع) از همان ابتدای حضور خود به واسطه ارتباط و ارادت جامعه شیعه، منشاء خیر و برکت معنوی و مادی بوده و پس از فوت نیز مقام شامخ و جایگاه زیارتی مدفن وی، جدا از تابش انوار معنویت، سرچشمه تحولات کالبدی، اجتماعی و اقتصادی شهر بوده است. این پژوهش نیز براساس روشی تحلیلی-توصیفی و بهره‌گیری از منابع مکتوب و غیرمکتوب در این زمینه به بررسی جایگاه گردشگری زیارتی-مذهبی حضرت عبدالعظیم(ع) در حیات شهری شهر ری پرداخته است. بررسی‌ها بیانگر آن بود که اعتقاد به اجر معنوی و اخروی زیارت این مکان متبرکه، در هر زمان زائران زیادی را از جاهای دور و نزدیک کشور و حتی از کشورهای همسایه به خود متوجه ساخته است. وجود پدیده گردشگری مذهبی داخل شهری و فرصت مبادله داده‌های اقتصادی در این چرخه، نقش مؤثری در بازسازی حیات اقتصادی شهری در طول تاریخ و امروز داشته است. حیاتی که در قرون آتی علاوه بر تأثیرات گسترده مذهبی در حفظ و نگهداری از فرهنگ بومی، هویت یابی مکانی، ایجاد شبکه‌ای از تعاملات اجتماعی، مذهبی، فرهنگی و اقتصادی، به ساکنان این شهر کمک زیادی کرده است. بسیاری از مشاغل، اماکن، حس وحدت و همچنین تبادل فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و سیاسی را برای آن فراهم نموده است.

واژه‌های کلیدی: حضرت عبدالعظیم، گردشگری، مذهب، معنویت، شهری، تعامل.

۱- مقدمه

گردشگری مذهبی یکی از اشکال توریسم می‌باشد که با توجه به شرایط ایران و وجود اماکن مذهبی زیاد لازم است برنامه ریزی دقیق در مورد آن صورت پذیرد (کریمی و هاشمی، ۱۳۸۹). توریسم مذهبی فعالیتی است که افراد گردشگر طی آن از اماکن مذهبی نظیر زیارتگاه‌ها، مقابر، امامزادگان و ... بازدید می‌کنند. توریسم مذهبی متشکل از دو دسته گردشگر است. دسته اول کسانی هستند که از اماکن مقدس در دین خود بازدید می‌کنند و فعالیت‌های این دسته اعمال خاص مذهبی را نیز علاوه بر سایر فعالیت‌های توریستی در بر می‌گیرد و دسته دوم گردشگرانی هستند که از اماکن مقدس سایر ادیان دیدن می‌نمایند.^۱ در واقع گردشگری و مسافرت‌های زیارتی یکی از انواع گسترده گردشگری است که خود تحت تاثیر تقویم و ضوابط و قوانین شرعی است که قوانین و ضوابط شرعی نقش اساسی در اقتصاد و فرهنگ گردشگری دارند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵). گردشگری مذهبی یکی از قدیمی‌ترین گردشگری‌های گذشته و حال حاضر در سراسر جهان است (آجیت^۲، ۲۰۰۴). که قدمت آن به فرهنگ دینی می‌رسد. اگر نگاهی به تاریخ گذشته در زمینه سفرها و گردش‌های مذهبی داشته باشیم به گردش‌های مذهبی چون مراسم مقدس یونانیان باستان در معابد آپلون و ...، سفرهای مصریان برای دیدار از فرعون و ... (دورانت، ۱۳۷۰: ۲۰۵)، ایرانیان باستان به معبد اناهیتا در کنگاور و (کریستن سن، ۱۳۶۹) و نظایر آن بر می‌خوریم که هر یک به گونه‌ای، قدمت و رواج این شکل از گردشگری را در میان ملل مختلف نشان می‌دهند. شخصیت حضرت عبدالعظیم (ع) از همان ابتدای حضور خود به واسطه‌ی ارتباط و ارادت جامعه شیعه، منشاء خیر و برکت معنوی و مادی بوده و پس از فوت نیز مقام شامخ و جایگاه زیارتی مدفن وی، جدا از تابش انوار معنویت، سرچشمه تحولات کالبدی، اجتماعی و اقتصادی شهر بوده است. گنبد و بارگاه ملکوتی آن حضرت، تجسمی از هویت اسلامی شهر را نمایان ساخته و از دیرباز با ظهور فضاهای خاصی در جوار خود چون: سازمان‌های خیریه و ایتم، موسسات عام‌المنفعه، مدارس دینی، مراکز علمی مذهبی، هیئت‌های مذهبی، اماکن موقوفه و نیز مراکز خدمات رسانی به زائران چون کاروانسرا، گرمابه، مسافرخانه، مهمان‌خانه، مراکز عرضه کتاب و کالاهای مذهبی، مراکز عرضه سوغات، و ... ویژگی‌های کالبدی خاصی به شهر بخشیده است. کارکرد مذهبی بارگاه از نظر سازمان بخشی مذهب و گروه‌های مذهبی شهر قابل توجه است. مرقد حضرت عبدالعظیم حسنی در کانون توجه دل‌ها و قلب‌های شیعیان قرار داشته و تاثیرگذاری این شخصیت در زمان حیات و پس از فوت موجب ریشه‌دارتر شدن و عمیق‌تر شدن روح و بنیان مذهب در میان مردم گردیده و زایش و سازمان گروه‌ها و هیئت‌های مذهبی را بیش از هر جای دیگری سبب گردیده است. به جهت اقتصادی، موقوفات و نذورات نه تنها منبع درآمدی برای توسعه و عمران فراهم آورده، مشاغل زیادی نیز ایجاد کرده و برای انبوهی از مردم ممر معاش و گذران زندگی بوجود آورده است. درآمدهای حاصله همچنین وسیله سرپرستی و تامین معاش نیازمندان بسیار و راه‌اندازی مراکزی بوده که بهره‌مندی از خدمات آن‌ها جنبه عمومی دارد (فصیحی، ۱۳۸۹).

۲- توصیفی کوتاه از زندگی حضرت عبدالعظیم

حضرت عبدالعظیم حسنی، در چهارم ربیع الثانی سال ۱۷۳ هجری در شهر مدینه چشم به جهان گشود. ایشان فرزند عبدالله بن علی، از نوادگان امام حسن مجتبی (ع) بود که نسبتش با چهار واسطه به آن حضرت می‌رسید. عبدالعظیم، از دانشمندان شیعه و از راویان حدیث ائمه ی معصومین (ع) و نیز از چهره‌های بسیار محبوب و مورد اعتماد، نزد اهل بیت عصمت و طهارت (ع) به شمار می‌رفت. دوران وی، گرچه عصر حاکمیت عباسیان و ایجاد خفقان و سخت‌گیری نسبت به شیعیان بوده است، ولی مدافعان دین و حافظان مکتب که روایات امامان را ثبت و نقل می‌کردند، نقش عمده‌ای در پاسداری و صیانت از فرهنگ والای اهل بیت (ع) داشتند و این بزرگوار نیز یکی از سنگربانان عقیده تابناک تشیع محسوب می‌شود که در حفظ و انتشار سخنان

^۱ برای اطلاعات بیشتر مراجعه شود به سایت زیر: www.siahatnoor.com

^۲ Ajit

ائمه اطهار، سخت کوشا بود و ستایش‌های فراوان ائمه (ع) از وی نشان دهنده شخصیت والای علمی و معنوی وی می‌باشد. علت مهاجرت حضرت عبدالعظیم (ع) از مدینه به ری و سکونت در غربت را باید در اوضاع سیاسی و اجتماعی آن عصر، جستجو کرد. خلفای عباسی نسبت به خاندان پیامبر (ص) و شیعیان ائمه (ع) بسیار سخت‌گیری می‌کردند. یکی از خشن‌ترین و بد رفتارترین این خلفا، «متوکل» بود که دوران خلافتش، نه تنها چندین بار مزار سیدالشهداء (ع) را در کربلا تخریب کرد، از زیارت قبر آن حضرت نیز جلوگیری می‌نمود. امام هادی (ع) با پنج نفر از خلفای عباسی - از جمله متوکل - هم عصر بود. متوکل، برای مصون ماندن از خشم انقلابی مردم مظلوم و جلوگیری از تجمع شیعه بر محور وجود امام هادی (ع) آن حضرت را از مدینه به سامرا برد، تا تمامی فعالیت‌ها و ارتباطات آن امام را زیر نظر داشته باشد. حتی چندین بار مأموران خلیفه به خانه امام ریختند و با گستاخی تمام، به تفتیش خانه آن حضرت پرداختند. وقتی نسبت به امام معصوم، با آن موقعیت حساس، اینگونه برخوردهای تند وجود داشت، درباره پیروان آنان و شخصیت‌های رده بعدی، سخت‌گیری و خوف و خطر بیشتری بود. از آنجا که حضرت عبدالعظیم (ع) بعضاً به خدمت امام هادی (ع) در سامرا می‌رسید و از محضرش استفاده می‌نمود، جاسوسان خلیفه ارتباط ایشان را با امام هادی (ع) گزارش نمودند و در پی آن، خلیفه دستور تعقیب و دستگیری وی را صادر کرد و لذا حضرت عبدالعظیم حسنی برای مصون ماندن از خطر خلیفه ی عباسی، خود را از چشم مأموران پنهان می‌کرد و در شهرهای مختلف به صورت ناشناس، رفت و آمد می‌کرد و این وضع ادامه داشت تا اینکه حضرت عبدالعظیم به شهر «ری» رسید و در آنجا قصد اقامت نمود (صداقت، ۱۳۸۵).

۳- زیارت^۳

زیارت در لغت به معنی دیدار با شخصی بزرگ و محترم، حضور در مشاهد مشرفه و بقاع متبرکه و زیارت اهل قبور است. که در روایات و احادیث اسلامی از جایگاه ویژه برخوردار است و آثار و برکات بیشماری دارد و بسیار مورد سفارش و تأکید پیشوایان معصوم قرار گرفته است. چنانکه از رسول خدا (ص) نقل شده که فرمود: «زیارت، مهر و مؤدت را در دلها می‌رویانند». در احادیث متعدّد بر زیارت حضرات معصومین (ع) از فاصله دور و نزدیک توصیه و تأکید شده است که در ذیل به بعضی از آنها اشاره می‌شود: «هرکس بعد از رحلت من مرا زیارت کند گویی مرا در زمان حیاتم زیارت کرده است». کمال زیارت بیت الله الحرام به زیارت پیامبر اکرم (ص) است، چنانکه در حدیثی آمده که: «وقتی به قصد زیارت بیت الله الحرام از خانه خارج شدید، سفر خود را با زیارت رسول خدا (ص) انجام رسانی که ترک زیارت آن بزرگوار جفاست! ضمن آنکه این یک دستورا است که بدان امر شده اید». زیارت پیامبر اعظم (ص) از راه دور، هم مستحب است چنانکه خود آن بزرگوار فرمود: «هرکس بعد از رحلت من، قبر مرا زیارت کند مانند کسی است که در دوران حیاتم به سوی من هجرت کرده باشد؛ پس اگر قادر به حضور در کنار قبرم نبودید از فاصله دور به من سلام بفرستید، آن هم به من می‌رسد».

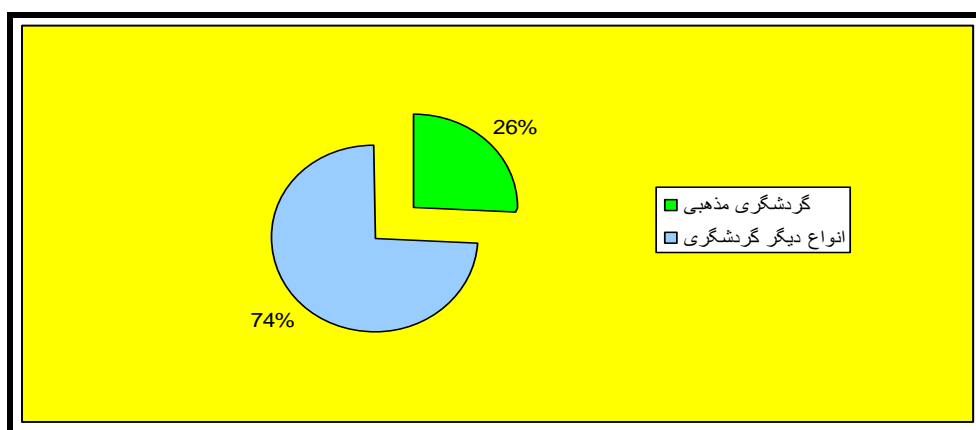
۴- گردشگری مذهبی^۴

در یک تعریف کلی می‌توان گردشگری مذهبی را گونه‌ای از گردشگری دانست که شرکت‌کنندگان در آن دارای انگیزه‌های مذهبی (منحصراً و یا به صورت ترکیب با سایر انگیزه‌ها) هستند که از اماکن مقدس نظیر کلیساها، مساجد، مقابر امامزاده‌ها و نظایر آنها بازدید می‌کنند. با توجه به تعریف بالا، ما در این زمینه با دو دسته مختلف از گردشگران رو به رو هستیم. دسته اول کسانی که از اماکن مقدس دین خود بازدید می‌کنند مانند مسلمانانی که به زیارت اماکن مقدس خود نظیر کعبه، عتبات عالیات و یا سایر اماکن متبرکه می‌روند و دسته دوم کسانی که از اماکن مقدس سایر ادیان دیدن می‌کنند به عنوان مثال افراد زیادی وجود دارند که مسیحی نبوده اما از کلیساهای نقاط مختلف بازدید می‌کنند و یا مسیحیانی که به دیدن معابد بودایی‌ها یا سایر

³ pilgrimage

⁴ Religious tourism

ادیان می روند (نیکنام و حسینی، ۱۳۸۹). در یک تعریف دیگر می توان توریسم مذهبی را بخشی از توریسم فرهنگی دانست که قدرت زیادی برای اتصال احساسات دینی، هنر و ارزش های روحانی است. گفته می شود خواستگاه گردشگری به سفرهای زیارتی بر می گردد که متدینین برای زیارت اماکن مذهبی انجام می دادند و گردشگری شکل جدید و مدرن از سفرهای زیارتی است (گرابن^۵، ۱۹۹۷). یکی از قدیمی ترین انواع گردشگری که از جمله بزرگترین بخش های بازار سفر نیز به شمار می رود، گردشگری مذهبی است. در گردشگری مذهبی، مکان های زیارتی، مراسم و شعائر مذهبی مدنظر گردشگران قرار می گیرد مانند؛ زیارت کعبه و مزار ائمه (ع)، در مشهد، نجف، کربلا و غیره (قادری و همکاران، ۱۳۸۸). گردشگری مذهبی به بیان دیگر عبارت است از بازدید گردشگران از اماکن مقدس نظیر؛ زیارتگاه ها، امامزاده ها و غیره. گردشگری مذهبی و زیارتی به لحاظ مفهوم تخصصی تا حدودی متفاوت هستند. زائران کسانی هستند که انگیزه آنها از مسافرت فقط انجام امور مذهبی است. ولی گردشگران مذهبی ضمن انجام زیارت و شرکت در مراسم مذهبی از مکان های دیگر گردشگری اعم از مذهبی و غیر زیارتی نیز دیدن می کنند (نیازی و همکاران، ۱۳۸۹). ادیان جهانی همواره این باور را در پیروانشان پروراندند که بازدید و زیارت از یک مکان مقدس و مذهبی امری ستودنی است و تا حدودی می تواند گره های اعتقادی و روحانی و یا مشکلات معیشتی و جسمانی آنان را برطرف کند (بمانیان و محمودی، ۱۳۸۹). گردشگری مذهبی یکی از رایجترین نوع گردشگری در سراسر جهان به حساب می آید که سابقه آن به اعصار و قرون گذشته بر می گردد. بدون تردید یکی از مهم ترین و کهن ترین عوامل و انگیزه های مسافرت انسان باورهای مذهبی و احساسات دینی وی بوده است. انسان از ابتدای تاریخ، مکان هایی را مقدس می دانسته است و به منظور تامین نیازها و خواسته های روحی و روانی و از ترس بلایای طبیعی و غیر طبیعی، که زندگی او را تهدید می کرده به زیارت مکان های مقدس می رفته است، که از آن جمله می توان به کعبه اشاره نمود، که قبل از اسلام به عنوان بتخانه اعراب تلقی می گردید و با پیدایش اسلام زیارتگاه میلیون ها مسلمان گردیده است. بودائیان، مسیحیان و قوم یهود نیز مانند دیگران برای زیارت به مکان های مقدس خویش سفر می کنند (محلای، ۱۳۸۰، ۱۲). جهانگردی با انگیزه مذهبی و زیارتی در عصر حاضر رونق زیادی یافته است به طوریکه عبادتگاه ها، مساجد، آرامگاه ها، امامزاده ها، کلیساها و غیره، هر ساله پذیرای میلیون ها نفر زائر و معتقد به خود هستند. امروزه گردشگری مذهبی به سبب ویژگی های ساختاری و کارکردی خاص توانسته خود را در متن گردشگری جهانی جای دهد به طوریکه حوزه نفوذ آن سراسر جهان را فرا گرفته است و بر اساس برآوردهای صورت گرفته، ۲۶ درصد از کل جریان های گردشگری به گردشگری مذهبی اختصاص داده شده اس (نمودار ۱) (مومنی و همکاران، ۱۳۸۷).

نمودار ۱- میزان گردشگری مذهبی

⁵ Grabun

کنفرانس بین المللی گردشگری مذهبی، درآمد صنعت گردشگری مذهبی جهان را ۱۸ میلیارد دلار تخمین زده است و بر اساس برآورد سازمان گردشگری جهانی هر ساله ۳۳۰ میلیون زائر، از مکان های مذهبی دیدن می کنند. سیر و سیاحت و گردشگری در مکتب اسلام جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده است. به طوریکه با نگاهی به آیه های مختلف قرآن کریم و احادیث پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع) می توانیم به ارزش و جایگاه مسافرت در دین اسلام پی ببریم. تاکید اسلام به سیر و سیاحت بنا به فواید و آثار گوناگونی است که در سفر نهفته و انسان در طی مسافرت به آنها می رسد. از جمله فواید سیر و سیاحت که در آیات و روایات متعدد به آنها اشاره شده؛ می توان به مطالعه آثار تاریخی، عبرت گیری از گذشتگان، رشد نیروی تعقل انسان، تفکر در اسرار آفرینش، دانش اندوزی، کسب تجربه، تحصیل منافع اقتصادی، سلامت جسم و روح و دفع اندوه ها و ناراحتی هاست(زین العابدین عموقین و همکاران، ۱۳۹۰).

۵- نقش گردشگری مذهبی استان مقدس حضرت عبدالعظیم در شهری

شهرری نیز از حدود سال های ۲۵۰ هجری به واسطه دفن حضرت عبدالعظیم حسنی و دو تن دیگر از امامزادگان، واجد مکان متبرکه ای بوده که در نزد شیعیان جایگاه و ارزش والایی داشته است. اعتقاد به اجر معنوی و اخروی زیارت این مکان متبرکه، در هر زمان زائران زیادی را از جاهای دور و نزدیک کشور و حتی از کشورهای همسایه به خود متوجه ساخته است. گفته می شود که اکنون هر سال ۲ میلیون نفر برای زیارت از نقاط مختلف به این مکان مراجعه می نمایند. رفت و آمد و اقامت زوار در جوار حرم و نیازهایی که برخاسته از ماهیت سفر و به خصوص سفر زیارتی و آداب و عادات آن در جامعه اسلامی و فرهنگ ایرانی است و یا به رفع حوایج مادی و معنوی دیگر مربوط می گردد، در کنار تاثیرات مهم دیگر، از نظر اجتماعی-اقتصادی نیز پدیدآورنده مشاغل ویژه و تنظیم کننده سازمان و مراتب مربوط بوده است(فصیحی، ۱۳۸۹). وجود پدیده گردشگری مذهبی داخل شهری و فرصت مبادله داده های اقتصادی در این چرخه، نقش مؤثری در بازسازی حیات اقتصادی شهرری در طول تاریخ و امروز داشته است که همچون یک شبکه گسترده اجتماعی از اعتماد و مشارکت گرفته تا بحث هنجارها و امنیت، اغلب مسائل و مشکلات شهری این سامان را پوشش می دهد، امری که بسیار ارزشمند و حیاتی است. امروزه رشد و حیات اجتماعی کلانشهر تهران و پیوند میان مناسبات گسترده اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی آن به واسطه نقش و عمل مؤثر شهرری، این کهن شهر ایران، در شکل دهی به این مناسبات است اما اینکه خود شهرری چگونه توانسته است از پس مصایب گسترده تاریخی برآید و به رشد و حیات خویش ادامه دهد، پرسشی است که جواب آن را می بایست در ظرفیت های مذهبی این سامان یافت. در شهر ری، بالغ بر ۲۶ امامزاده و آرامگاه وجود دارد که هرکدام آنها در شکل دهی به سرمایه اجتماعی و مقولات مشارکت و تقویت حس اعتماد و امنیت، نقش ویژه ای داشته است که در این میان جایگاه حضرت عبدالعظیم(ع) خاص تر از دیگران است. حضرت عبدالعظیم(ع) ۷۹ سال سن داشته اند که بخش بیشتر و مؤثرتر عمر خویش را در شهرری گذرانده اند. حیاتی که در قرون آتی علاوه بر تأثیرات گسترده مذهبی در حفظ و نگهداری از فرهنگ بومی، هویت یابی مکانی، ایجاد شبکه ای از تعاملات اجتماعی، مذهبی، فرهنگی و اقتصادی، به ساکنان این شهر کمک زیادی کرده است. ایشان در مقام راوی احادیث و درک کننده امامان بزرگواری چون حضرت امام هادی(ع)، مستقیماً نقش گسترده ای در تداوم فرهنگ تشیع در شهرری و غیرمستقیم در دیگر شهرهای کشور داشته اند. جایگاه دینی و روحانی این بزرگوار به مثابه سرمایه اجتماعی عظیمی است که در پیوند لایه های متکثر و متعدد جامعه شهر ری و تهران و کنترل آسیب های اجتماعی گسترده در طول تاریخ و بالاخص امروز، از خود نقش ویژه ای بر جا گذاشته است. نقش مذهب در تولید و بازتولید سرمایه اجتماعی اتفاقی نیست که تنها در شهر ری صورت گرفته باشد، عمده کلانشهرهای ما که به نحوی از برکت وجود یک امام عظیم الشان یا امامزاده ای بزرگوار برخوردارند، موقعیت مشابهی داشته و حیات اجتماعی آرام و همراه با ویژگی های ارزنده و قابل ستایشی را تجربه کرده اند. سفرهای گسترده درون یا برون شهری برای زیارت آرامگاه های مذهبی، نقش مهمی در تبادل فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و مذهبی داشته و در پویایی جامعه تأثیر زیادی از خود برجای گذاشته است. با این همه با مدیریت و سیاستگذاری مناسب شهری در ایجاد فضاهایی قابل دسترس تر همچون پیوند عناصر چندگانه حیات اجتماعی با عنصر مذهب و بر محوریت بارگاه های مذهبی

به صورت تئوریک و سرویس حمل و نقل عمومی مناسب، فضای مناسب گردشگری داخلی به صورت عملیاتی ایجاد شده است. برجسته سازی نقش محلات و اعتقاد به تأثیر گسترده انسجام گری آنها در کنار رویکرد اجتماعی سازی نهاد مدیریت شهری و واگذاری امور به مردم محلات، زمینه ساز ظهور فرصت های گوناگون و گسترده تری از تمام جهات است و این مدیریت پهنه های مذهبی در شهرها را با ابتکار و نوآوری و خلاقیت محلی پیوند می زند و منشأ برکات و خیرات فراوانی به حساب می آید. مجموعه مدیریت شهری در رسیدن به افق توسعه چشم انداز شهر تهران، نیازمند همت والای مردم و مسئولیت های شهروندی آنان و حرکت آنها در قالب سرمایه های اجتماعی (اعتماد، مشارکت، مسئولیت پذیری، امنیت) است تا به برکت وجود بارگاه حضرت عبدالعظیم (ع) و نقش مؤثر آن، فاصله ایجاد شده میان شمال و جنوب تهران را در قالب علمی و جامعه محور، کم کرده و رشد و شکوفایی ری باستانی را به این پهنه برگردانیم (طلایی، ۱۳۹۰). از زمان صفویه با رسمی شدن مذهب شیعه، اماکن زیارتگاهی و امامزاده ها در وضعیت کالبدی شهرها و تحولات اجتماعی اقتصادی آنها نقش آفرین گردیدند. گرچه مدفن حضرت عبدالعظیم حسنی و امامزادگان مدفون در حرم، از اواسط قرن سوم در کانون توجه شیعیان قرار داشته اما حاکمیت ضد شیعه و رویدادهای تاریخی و طبیعی دیگر مانع از تاثیرگذاری اقتصادی قابل توجه آستانه یاد شده تا قرن هفتم گردید. با قدرت یابی تشیع مراکز ثقل جمعیتی و تجاری شهر به سمت حرم متوجه شده تا این که بازار شهر متصل به حرم شکل گرفت و عملاً تمام تجارت شهر را در خود جای داد. کارکرد مذهبی زیارتی، حرم را محل مراجعات مردم ری و جمعیت های نزدیک قرار داده و نیز زائرانی از اطراف و اکناف به خود جلب نمود. از روزگاران گذشته مکان گزینی مشاغل و حرف متاثر از نیازهای مذهبی - مسافرتی زوار یا ساکنان خود شهر بوده و ترکیب خاصی از مشاغل و حرف را استقرار بخشیده که بسیاری ماهیت مذهبی داشته یا مستقیماً برخاسته از نیازهای سفر و زیارت و آداب مربوط در تهیه سوغات هستند (فصیحی، ۱۳۸۹).

۶- بحث و نتیجه گیری

در حال حاضر گردشگری یکی از پررونق ترین و سودآورترین صنایع در جهان شناخته شده است و بسیاری از کشورها علاوه بر منافع اقتصادی از آن به عنوان ابزار اساسی در جهت هویت یابی و حفظ میراث معنوی کشور خود استفاده می نمایند. کشور ایران دارای جذابیت های بسیار فراوانی در تمامی جنبه های فرهنگی و طبیعی می باشد. ایران به لحاظ دارای بودن جذابیت های فرهنگی - میراثی دارای توان بسیار بالایی بوده و باید از این پتانسیل بهره برداری مناسبی را بنماید تا بتواند در کنار بهره مندی از سود اقتصادی آن از پتانسیل نقش آن در حفظ چنین میراثی نیز استفاده نماید. گردشگری مذهبی به عنوان یکی از پررونق ترین گردشگری ها در کشور ایران مطرح می باشد که توانسته است بسیاری از میراث های معنوی و تاریخی ما را حفظ و همچنین بازتابی اساسی را در مناطق دارای چنین پتانسیلی فراهم نماید. آرامگاه حضرت عبدالعظیم حسنی به عنوان یکی از این عناصر در کشور ایران سالانه تعداد زیادی هواخواه را به سوی خود جلب نموده است و مایه رونق و شادابی معنوی در این شهر شده است. بسیاری از مشاغل، اماکن، حس وحدت و همچنین تبادل فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و سیاسی را برای آن فراهم نموده است. برای بهره برداری بیشتر از این پتانسیل باید امکانات بیشتر و همچنین تبلیغات مناسب در این زمینه گسترش یافته و نیز می توان از تجربیات موفق این مکان در مکان های دیگر بهره گرفت.

منابع

۱. بمانیان، محمدرضا و هادی محمودی نژاد (۱۳۸۹)، مبانی برنامه ریزی و توسعه گردشگری روستایی، انتشارات هله، چاپ دوم.
۲. پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم) چاپ اول
۳. دورانت، ویلیام جیمز (۱۳۷۰). تاریخ تمدن، ترجمه احمد آرام/ع پاشایی، انقلاب اسلامی، جلد اول و دوم، چاپ سوم، تهران.
۴. زین العابدین عموقین، یوسف و همکاران (۱۳۸۹)، تحلیل مقوله ی گردشگری مذهبی با رویکرد شیعی، مجموعه مقالات اولین همایش بین المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه ازاد واحد مرودشت.

۵. صداقت، علی اکبر، ۱۳۸۵، روح و ریحان، نشر بکاء، چاپ دوم، قم.
۶. طلایی، مرتضی، ۱۳۹۰، حضرت عبدالعظیم(ع) و حیات اجتماعی ری، پایگاه همشهری آنلاین.
۷. فصیحی، حبیب الله، ۱۳۸۹، نقش حرم حضرت عبدالعظیم حسنی در زایش مشاغل خاص، مجموعه مقالات همایش تعامل دینداری و مدیریت شهری - شهرری - شهرداری منطقه ۲۰ تهران.
۸. قادری، اسماعیل و همکاران(۱۳۸۸)، راهکارهای استفاده از مراسم تاسوعا و عاشورا به عنوان پتانسیل توریسم فرهنگی- مذهبی در محدوده بخش مرکزی تهران، مجله فضای جغرافیایی اهر.
۹. کریستن سن، آرتور(۱۳۶۹). ایران در زمان ساسانیان، ترجمه رشید یاسمی، دنیای کتاب، چاپ ششم، تهران.
۱۰. کریمی، جعفر و محمد هاشمی، ۱۳۸۹، شناخت آسایش اقلیمی شهرهای زیارتی استان اصفهان با روش ترجونگ در ماههای فروردین و تیر، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای کاربرد جغرافیای طبیعی در برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه آزاد خرم آباد.
۱۱. محلاتی، صلاح الدین، (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهیدبهبشتی.
۱۲. مومنی، مصطفی و همکاران(۱۳۸۷)، ساختار و کارکرد گردشگری مذهبی- فرهنگی و ضرورت مدیریت یکپارچه در کلانشهر مشهد، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره یازده، ص ۱۱.
۱۳. نیکنام، کامبیز و سید صادق حسینی(۱۳۸۹)، شناخت صنعت گردشگری، انتشارات محقق اردبیلی، چاپ اول.
14. Ajit, K. S., (2004). Quest for good governance, contribution and potential of religious institution as stakeholders
15. Graburn , N. (1977). Tourism: the sacred journey, in Smith, V. (ed) , Hosts and Guests , The Anthropology of Tourism , Blackwell , Oxford.